

Література

1. Россет Э. Процесс старения населения. – М., 1968. – 510 с.
2. Сови А. Старение населения и продление жизни // Методы демографических исследований. – М.: Статистика, 1969. – С. 48 – 58.
3. Pavlik Z. Nástin populačního vyvoje světa. – Praha, 1964.
4. Landry A. La Revolution Demographique. – Paris, 1934.
5. Preston S. Empirical Analysis of the Contribution of Age Composition to Population Growth // Demography. — 1970. — Vol. 7.— № 4. – P. 417 – 432.
6. Вишневыский А.Г. Демографическая революция. – М.: Статистика, 1976.
7. Демографическая модернизация России:1900-2000 / Под. ред. А. Вишневыского. – М.: Новое изд-во, 2006. – С. 491 – 495; 521 – 527.
8. Райх Р. Труд наций. Готовясь к капитализму XXI века // Новая постиндустриальная волна на Западе. — М: Academia, 1999. — С. 509 – 527.
9. Bucher H. and Mai R. Depopulation and its consequences for the regions of Europe/ http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/population/Depopulation%20issues%20report%202005.pdf
10. Some Macroeconomic Effects of Population Aging on Productivity. <http://jdi.econ.queensu.ca/Files/Conferences/Retirementconferencepapers/Scarth.pdf>
11. Warren C. Sanderson, Scherbov S. A new perspective on population aging // Demographic research.– 2007. – Vol. 16.– Article2. – P. 27 – 58.
12. Пирожков С.И. Демографические процессы и возрастная структура населения // Вибрані наукові праці: У 2 т. Т.1. Демографічний і трудовий потенціал. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – С. 8 – 122.
13. Стешенко В., Піскунов С., Піскунов В. Старіння населення України: стан, етнічні особливості, перспективи // Демографічні дослідження: Вип. 20. – К.: Вид. Ін-ту економіки НАН України, 1998. – С. 125 – 146.
14. Поглиблення депопуляції // Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2001. – С. 350 – 366.
15. Населення України–2003. Щорічна аналітична доповідь. – Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2004. – 252 с.
16. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – С. 12 – 42.
17. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – С. 107 – 113.
18. 19. Безруков В.В., Вороненко Ю.В. Шляхи вдосконалення медико-соціальної допомоги людям літнього віку в Україні // Проблеми старення и долголетия. — 2004. — 13, № 3. — С. 221 – 224.
19. Чайковська В.В., Вержиковська Н.В., Хаджинова Н.А. Стан організації геріатричної допомоги населенню літнього віку в Україні. – К.: Ін-т геронтології АМН України, 2005.
20. 2008 World Population Data Sheet. – Population Reference Bureau, 2008//<http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2008/2008wpds.aspx>
21. Населення України – 2007. Демографічний щорічник. – К.: Державний комітет статистики України, 2008. – 570 с.

Надійшла 15.01.2009 р.

УДК 331.556 (477)

Д. М. ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ, О. А. ОСІЙЧУК
Хмельницький національний університет

**ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН, ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ**

Досліджено динаміку зовнішньої трудової міграції населення України за період 2006 – 2008 р. Визначено країни, де сконцентрована найбільша кількість трудових українських емігрантів, як легально, так і нелегально; виділено основні причини та соціально-економічні наслідки зовнішньої міграції населення.

The author researches the dynamics of external migration in Ukraine over a period of time from 2006 to 2008; determines the countries in which the great amount of the Ukrainians are working legally and illegally; singles out the main reasons and socio-economic consequences of external migration of Ukrainian population.

Серйозною проблемою України, що потребує негайного розв'язання є надмірна трудова міграція. Щорічно десятки тисяч громадян виїжджають закордон у пошуках роботи, це явище приносить надзвичайно

великі збитки економіці держави. Загострення проблеми еміграції пов'язане із низьким рівнем життя населення, відсутністю перспектив для подальшого кар'єрного росту та політичною нестабільністю в країні. Саме тому проблема зовнішньої трудової міграції є досить актуальною в наш час.

Дослідженню даної теми присвячено численні праці, зокрема таких українських науковців як С. Пирожков, І. Прибиткова, О. Хомра, А. Стародуб, О. Малиновська, О. Позняк, Н. Пархоменко, О. Пінчук, Е. Лібанова, М. Шульга, О. Позняк та ін. Ці науковці зробили значний внесок у дослідження проблеми зовнішньої трудової міграції, але, як відомо, кількість та склад працюючих за кордоном постійно змінюється, змінюються також основні центри перебування найбільшої кількості українських мігрантів. Тому, за мету даного дослідження було взято аналіз сучасного стану зовнішньої трудової міграції українського населення, визначення країн, де знаходиться найбільша кількість українських заробітчан, та окреслення причин та тенденцій розвитку даного явища.

Зовнішня трудова міграція протягом кількох останніх десятиліть стала невід'ємною рисою розвитку України. Внаслідок невисокого рівня оплати праці, недостатньої соціальної захищеності, відсутності перспектив професійного зростання та внаслідок політичної та економічної нестабільності в країні, все більша кількість наших співвітчизників змушена шукати кращі умови для життя за кордоном. Таким чином більшість прикордонних областей перетворились на "донора" робочої сили за кордон, що безумовно становить загрозу економічній безпеці цих регіонів та держави загалом. З 1991 по 2007 рр. сальдо міграції складає 480 тис. осіб. Одним із негативних аспектів, які сприяють зростанню міграційних потоків за кордон є вищий рівень життя населення в європейських країнах. Так, ВВП на душу населення в Україні у 2008 р. складає 6,9 тис. дол. США, в Італії – 31, Іспанії – 33,7, Португалії – 21,8, Греції – 30,5, Польщі – 16,2, Чехії – 24,4. У 2008 в Росії рівень ВВП на душу населення складає 14,6 тис. дол. США, чим пояснюється західна орієнтація громадян України. Також підвищенню рівня міграції сприяє політика сприяння урядами країн Євросоюзу у легалізації трудових мігрантів. Вона проводиться з метою забезпечення розвитку економіки та покращення демографічної ситуації за рахунок кваліфікованої робочої сили. Незважаючи на те, що із 13 країнами світу Україна підписала двосторонні міждержавні угоди щодо працевлаштування мігрантів, а з 15 ведуться переговори, близько 80 % трудових мігрантів працюють за кордоном нелегально [2].

За даними статистичних опитувань, українські емігранти мають досить високий освітній рівень. 75% з них мають вищу чи незакінчену вищу освіту. Тобто, досить кваліфіковані фахівці з різних сфер, на підготовку яких витрачені значні, переважно державні кошти, не можуть реалізуватись у власній країні, а отже і кошти витрачені на їх підготовку залишаються невідпрацьованими державі.

На сьогоднішній день велика кількість українців хоче працювати за кордоном. За даними соціологічних опитувань близько 22% жителів центральних областей, 37% жителів західних областей та 24% жителів східних областей мають таке бажання. Так, на сьогоднішній день, в Росії працює близько 2 млн українців, це переважно жителі східних областей. Курс на Росію тримають 40 % трудових емігрантів із Східної України. А от жителі Західної України (60 %) віддають перевагу країнам Західної Європи (Греція, Іспанія, Італія, Польща) та, звісно, США і Канаді. Мешканці Волинської і Рівненської областей змушені реалізовувати себе у сусідній Білорусі.

За даними Державного комітету статистики близько 1,2 млн працівників емігрували з України. За оцінками Міністерства закордонних справ ця цифра перевищує 2 млн осіб, а за даними Міністерства праці – до 3 млн осіб, за оцінками Інституту демографії НАНУ – 2,7 млн осіб, оцінки політиків є дещо більшими за офіційні дані і складають 5 – 7 млн осіб. Це свідчить про значні втрати економічного потенціалу країни [7, с. 5].

Згідно з даними Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, в Польщі кожного року працює майже 300 тис. українців, в Чехії – 200 тис., в Словачії – 30 тис., в Португалії – 150 тис., в Угорщині – 30 тис., в Іспанії та в Італії – майже по 100 тис. а в Греції майже 50 тис. (табл. 1).

Як видно з табл. 1 найпривабливішими країнами для міграції українського населення є Росія, там офіційно працює приблизно 169 тис. осіб, та Італія, де, станом на 2006 рік, офіційно знаходилося близько 195 тис. осіб. За даними експертних оцінок кількість українців за кордоном в декілька разів перевищує ці дані. Так, за даними експертних оцінок, станом на 2006 рік, в Росії та Італії перебувало відповідно понад 2 млн осіб та понад 500 тис. осіб. Варто зазначити, що в Росію емігрують переважно чоловіки і міграція являється сезонною. Що стосується Італії, то тут продовжується зростання жіночої міграції. Грецію та Португалію умовно можна віднести до країн з негативною динамікою міграції. Тобто, спостерігається відтік емігрантів із цих країн до інших країн Європейського Союзу, а також їх часткове повернення в Україну. Всього, за даними Євростату, в країнах Європейського Союзу офіційно працює близько 508 тис. громадян України. Але ці дані не включають тих людей, що працюють нелегально (табл. 1). Згідно з даними експертних оцінок, станом на 2007 рік, всього в Європі перебувало близько 4 500 тис. українських заробітчан.

До 2005 року спостерігалось зростання рівня міграції сільського населення. В 2005 році показник зовнішньої міграції становив -51111 чоловік. Це пояснювалося зубожінням села, низьким рівнем оплати праці та відсутністю будь-якої якої перспективи щодо вдалого працевлаштування. Незважаючи на помітне зниження темпів еміграції сільського населення, що спостерігається із 2006 року (станом на 2006 рік рівень зовнішньої міграції становив -34206 осіб), позитивним цей процес назвати неможливо, оскільки це зниження пов'язане з тим, що на даний час найбільш активна та працездатна частина населення, що не знаходила можливостей для реалізації свого потенціалу в сільській місцевості, вже виїхала. Населення, що залишилося

на сьогодні в селі, або не має змоги виїхати, або адаптувалося до сучасної ситуації, відтак нездатне до активної міграції, яка фіксувалася раніше [1].

Таблиця 1
Статистичні та попередні експертні дані щодо кількості українських трудових мігрантів за кордоном у 2006 році [3, с. 13]

Країна	Офіц. кількість, тис. осіб	Експертні дані, тис. осіб	Тип міграції
Росія	169	понад 2000	Сезонна, переважно чоловіча, нелегальна міграція
Італія	195,4	500	Досі зростаюча жіноча міграція
Польща	20	понад 450	Стабільна, переважно нелегальна та транзитна, човникова
Іспанія	52,8	250	Родинна міграція, зберігається тенденція до зростання
Португалія	44,6	75*	Відтік мігрантів до інших країн ЄС, зокрема, Іспанії і часткове повернення в Україну
Чехія	51	150	Зростаюча, частково транзитна міграція до інших країн ЄС
Греція	20	75*	
Нідерланди		40	Найбільший постачальник секс-індустрії
Ірландія			Країна передової міграції
Велика Британія	10	бл. 70	
США		бл. 500	

Таблиця 2
Зовнішня міграція населення України у 2008 році [6]

	Зовнішня міграція		Приріст
	Число прибулих	Число вибулих	
Україна	26243	16378	9865
Автономна республіка Крим	3291	1231	2060
Області			
Вінницька	890	393	497
Волинська	416	415	1
Дніпропетровська	1200	1000	200
Донецька	2912	2144	768
Житомирська	393	321	72
Закарпатська	228	552	-324
Запорізька	1207	717	490
Івано-Франківська	369	261	108
Київська	643	224	419
Кіровоградська	260	226	34
Луганська	1162	1511	-349
Львівська	445	439	6
Миколаївська	599	322	277
Одеська	3746	642	3104
Полтавська	365	362	3
Рівненська	290	539	-249
Сумська	502	419	83
Тернопільська	255	250	5
Харківська	1732	1305	427
Херсонська	445	413	32
Хмельницька	488	356	132
Черкаська	461	281	180
Чернівецька	433	246	187
Чернігівська	370	401	-31
м.Київ	2401	1128	1273

Розглядаючи ситуацію в Україні в 2008 році (табл. 2), варто зазначити, що кількість іммігрантів перевищує кількість емігрантів, приріст становить 9865 осіб. Україна постійно приймає біженців із “гарячих точок” СНД – Чечні, Азербайджану, Грузії, Таджикистану та інших країн. Внаслідок зручного

географічного положення (на шляху із Азії у Європу), Україна є регіоном, через який здійснюється нелегальна міграція людей із Південної і Південно-Східної Азії в європейські держави. Її західний кордон є бар'єром для такої міграції. На початок 2005 р. в Україні було 12,4 тис. біженців. Така імміграція є несприятливою для країни, адже в умовах складної економічної ситуації уряд змушений витратити значні кошти на тимчасове проживання іммігрантів та на їх повернення на батьківщину.

Загалом, за період січень-вересень 2008 року, з України виїхало 16378 осіб. В відповідному періоді 2007 року, число вибулих становило 22410 осіб, а в 2006 році – 21518. З цього можна зробити висновок, що кількість емігрантів з України скорочується. Це пояснюється появою на ринку праці більшої кількості робочих місць та стабілізацією економічної ситуації в країні.

Станом на 2008 рік найвищий рівень еміграції спостерігається у Донецькій, Луганській, Дніпропетровській та Харківській областях. За період січень-вересень 2008 року з цих областей виїхало відповідно 2144, 1511, 1000 та 1305 осіб. Це є наслідком нестачі робочих місць та низьким рівнем життя населення. Найнижчий рівень міграції в 2008 році спостерігався в Київській області (не включаючи місто Київ) – 224 особи, та в Кіровоградській області – 226 осіб. Це пояснюється високим рівнем економічного розвитку регіонів, великою кількістю робочих місць та наявністю перспектив для подальшого кар'єрного росту (табл. 2).

З Хмельницької області в 2008 році, за період січень-вересень, виїхало 356 осіб із 1344098 проживаючих громадян. В цей самий період в 2007 році кількість емігрантів з Хмельницької області становила 451, а в 2006 році – 431 особа. Тобто, спостерігається зменшення кількості емігрантів. Це пояснюється появою нових робочих місць, відсутністю конкуренції на ринку праці та погіршенням вікової структури населення [4, 5, 6].

Масове переміщення робочої сили, якими б причинами воно не обумовлювалось, викликає значні позитивні і негативні соціально-економічні наслідки як в країнах-експортерах робочої сили, так і в країнах-імпортерах.

До позитивних наслідків еміграції робочої сили можна віднести те, що в країні експортера зменшується рівень безробіття, знижується соціальна напруженість, зростають валютні надходження за рахунок обкладання податками тих фірм, які організують переміщення населення, а також за рахунок обкладання переказів мігрантів на батьківщину для підтримки своїх сімей чи родичів.

Разом з тим країна з якої емігрує робоча сила зазнає негативних наслідків. В неї зменшується обсяг виробництва національного доходу і ВВП, падають темпи розвитку НТП. Еміграція дуже часто завдає шкоди інтелектуальному потенціалу країн-експортерів робочої сили. При цьому слід мати на увазі, що ця шкода визначається не стільки кількістю спеціалістів, що емігрували, скільки значенням їх діяльності для країни. Адже від'їзд того чи іншого науковця може паралізувати роботу творчого колективу, який працював над важливою проблемою.

Під впливом еміграції відбуваються негативні зміни у віковій та статевій структурі населення України. Серед тих, хто залишає країну в пошуках роботи і заробітку, переважають чоловіки працездатного віку. А тому в країні спостерігається старіння нації та зростання питомої ваги жінок в загальній чисельності населення.

Досі проблеми еміграції розв'язували на державному рівні – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а на громадському – Всеукраїнська громадська організація «Українська взаємодопомога» (створена в листопаді 2003 р.), яка покликана опікуватися проблемами українських громадян за кордоном та їхніх сімей, особливо дітей, в Україні. ВГО «Українська взаємодопомога» зніщувала громадський проект «Четверта хвиля», головна мета якого – об'єднання громадян України, що проживають за кордоном, для реалізації та захисту їхніх громадянських, професійних, соціальних, економічних прав, підтримки фахових інтересів і профспілкової солідарності та сприяння їхньому поверненню до України. Четверта хвиля передбачає також взаємодію нової й старої еміграції з метою утвердження світового українства як економічної, громадянської й політичної сили у світі та його дієвого впливу на розвиток нашої держави.

Уже сформовано новітні українські громадські організації в Італії, Португалії, Іспанії, США, Канаді, Греції, Болгарії, інших країнах. В серпні нинішнього року було проведено Перший з'їзд українських громадських організацій четвертої хвилі еміграції. Вони поставили високі вимоги перед владними структурами, щоб Українська держава розв'язувала проблеми трудової міграції й соціального захисту своїх громадян, ґрунтуючись на досвіді передових країн [8].

Україна повинна входити у світовий міграційний процес на правовій основі. Це має стати стратегією нашої внутрішньої та зовнішньої політики. Слід, нарешті, прийняти концепцію національної міграційної політики й розробити відповідну стратегію для регулювання процесів трудової міграції. Міграційна політика України повинна захистити державу від потоків нелегальної міграції з третіх країн та гарантувати своїм легальним мігрантам інтеграцію у цивілізовані суспільства на правовій основі й сприяти поверненню їх до України.

Література

1. Лесьняк-Мочук К. Закордонна трудова еміграція сільського населення // http://www.univ.rzeszow.pl/konferencje/rl_most/ukr/
2. Куревіна І. О. Вплив інтеграційних процесів на міжнародну трудову міграцію: регіональний аспект // Національний Інститут Стратегічних досліджень // <http://niss.lviv.ua/publications/96.htm>

3. Малиновська О. А. Їх не повернути... // Роботодавець. – 2008. – № 7. – С. 12 – 13.
4. Міграційний рух населення України у січні-грудні 2006 року // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Міграційний рух населення України у січні-грудні 2007 року // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Міграційний рух населення України у січні-вересні 2008 року // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Стародуб А. “Мертві душі” трудових мігрантів. Чи справді закордоном працює п’ять мільйонів українців? // Дзеркало тижня. – 2005. – 11 – 17 черв. – С. 5 – 6.
8. Шокало О. Українська еміграція: причини й наслідки // Віче // <http://www.viche.info/journal/310/>

Надійшла 21.12.2008 р.

УДК 658.014.12

Л. В. БОНДАРЧУК

Хмельницький національний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ

Запропоновано методику удосконалення організаційної структури управління підприємства за умов розвитку конкурентного середовища.

There has been suggested the method of the improvement of the organizational structure of the enterprise control within the competitive environment development conditions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Найгострішою проблемою багатьох підприємств в умовах конкуренції є формування ефективної структури управління, яка мобільно і за короткі терміни реагувала б на зміни як на зовнішньому, так і внутрішньому ринках збуту продукції. Через те постає постійно необхідність в удосконаленні організаційної структури підприємства. Одним з суттєвих організаційно-управлінських чинників, що зумовлюють стан внутрішнього середовища машинобудівного підприємства, є організаційна структура управління (ОСУ). Багато вітчизняних підприємств усвідомили необхідність удосконалення ОСУ, як одного з визначальних чинників виходу із кризи, викликаній невідповідністю ринкового, виробничо-господарського й управлінського потенціалу підприємств мінливим умовам зовнішнього середовища.

Існуюча методологія удосконалення ОСУ великих промислових підприємств сформувалась в 70-80 рр. минулого століття й з того часу не зазнала істотних змін. Можливість використання методологічних наробок цього періоду на сучасному етапі функціонування вітчизняних підприємств є досить обмеженою, що пов'язано насамперед із трансформацією управлінської діяльності, зміст і структура якої за умов ринкової економіки суттєво змінилися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях сучасного періоду питання вдосконалення ОСУ промислових підприємств і їхньої адаптації до умов господарювання, де слід виділити результати досліджень Н.С. Алексєєва [1], Н.І. Архіпової [2], Л.А. Базилевича [3], Я.Г. Берсучького [4], А.Е. Воронкова [5], І.А. Гаврилової [6], Д.М. Гвашіані [7], В.Л. Плескача [8], А.А. Фатхудинова [9] та ін., носять, як правило, декларативний, рекомендаційний і несистемний характер. Поза увагою залишається завдання пошуку критеріїв оптимізації ОСУ, що відповідає сучасній структурі управлінської діяльності підприємств. Це зумовлює актуальність досліджень спрямованих на вирішення науково-практичного завдання з удосконалення організаційної структури управління підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є визначення підходів до удосконалення організаційної структури підприємства на основі структуризації управлінської діяльності.

Основний матеріал дослідження. Процес удосконалення організаційної структури включають в себе формулювання цілей і задач, визначення складу і місця підрозділів, їх ресурсне забезпечення, розробку регламентуючих процедур, документів, положень, що закріплюють регулюючі форми, методи, процеси, які здійснюються в організаційній системі управління. Даний процес можна організувати за трьома великими етапами (рис. 1).

Формування загальної структурної схеми в усіх випадках має принципове значення, оскільки при цьому визначаються головні характеристики підприємства, а також напрями, за якими повинно бути здійснене більш поглиблене проектування як організаційної структури, так і інших важливих аспектів системи. До принципів характеристик організаційної структури, які визначаються на цьому етапі, можна віднести мету виробничо-господарської системи; проблеми, що підлягають вирішенню; загальну специфікацію функціональних і програмно-цілевих підсистем, що забезпечують їх досягнення; кількість рівнів в системі управління; міру централізації та децентралізації повноважень і відповідальності на різних рівнях; основні форми взаємовідносин даного підприємства з навколишнім середовищем; вимоги до економічного механізму, форм обробки інформації, кадрового забезпечення організаційної системи [8, с. 417 – 419].

Проектування складу основних підрозділів і зв'язків між ними полягає в тому, що передбачається